

RABG‘UZIYNING «QISSASI RABG‘UZIY» ASARI
BO‘YICHA TERMINOLOGIK TAHLIL

Termiz davlat universiteti
O‘zbek filologiyasi fakulteti
Amaliy filologiya yo‘nalishi
4-kurs 122-guruh talabasi
Normamatova Rayhona

Annotatsiya: Mazkur maqolada Nosiriddin Rabg‘uziyning mashhur «Qissasi Rabg‘uziy» asarida qo‘llangan diniy, axloqiy, ijtimoiy va badiiy terminlar ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Asardagi terminlarning semantik xususiyatlari, funksional vazifasi hamda qadimgi turkiy til taraqqiyotidagi o‘rni yoritiladi. Tadqiqot natijalari asarning lingvistik va madaniy ahamiyatini aniqlashga xizmat qiladi.

Abstract: This article analyzes religious, moral, social, and aesthetic terms used in Nasiruddin Rabghuzi’s famous work *Qisas al-Anbiya* (“Qissasi Rabg‘uziy”) on a scientific and theoretical basis. The semantic features and functional roles of the terms, as well as their significance in the development of the Old Turkic language, are examined. The study contributes to a deeper understanding of the linguistic and cultural value of the work.

Kalit so‘zlar: Rabg‘uziy, Qissasi Rabg‘uziy, terminologiya, diniy terminlar, qadimgi turkiy til.

Keywords: Rabghuzi, Qissasi Rabg‘uziy, terminology, religious terms, Old Turkic language.

Kirish

Konferensiya maqolalariga xos tarzda, tadqiqotning dolzarbligi shundaki, «Qissasi Rabg‘uziy» asari tilidagi terminologik qatlam hozirgi

o'zbek adabiy tili va diniy leksikaning shakllanish jarayonini yoritishda muhim manba hisoblanadi. XIII–XIV asrlar turkiy adabiyoti taraqqiyotida Rabg'uziyning «Qissasi Rabg'uziy» asari alohida o'rin tutadi. Ushbu asar payg'ambarlar hayotiga oid qissalar orqali diniy-ma'rifiy g'oyalarni targ'ib etadi. Asarning muhim jihatlaridan biri unda keng qo'llangan terminologik qatlam bo'lib, ular davrning diniy, ijtimoiy va madaniy qarashlarini aks ettiradi.

Asarda qo'llangan terminlar tasnifi:

Diniy terminlar:

Asarda islomiy tushunchalarni ifodalovchi terminlar yetakchi o'rinni egallaydi. Jumladan:

- ★ Payg'ambar – Alloh tomonidan yuborilgan elchi;
- ★ Vahiy – ilohiy xabar;
- ★ Imon – e'tiqod;
- ★ Shariat – diniy qonun-qoidalar;
- ★ Duo – Allohga iltijo;¹

Bu terminlar asarning g'oyaviy asosini tashkil etadi va qissalarning mazmunini ochishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Axloqiy-ma'naviy terminlar

Rabg'uziy asarida insoniy fazilat va nuqsonlarni ifodalovchi terminlar ham keng uchraydi:

- Sabr – bardoshlilik;
- Tavba – gunohdan qaytish;
- Adolat – haqqoniylik;
- Gunoh – ma'siyat;²

Mazkur terminlar didaktik xarakterga ega bo'lib, o'quvchini axloqiy poklikka chorlaydi.

Ijtimoiy-siyosiy terminlar

¹ Rabg'uziy. Qissasi Rabg'uziy. — Toshkent.

² Karimov I. O'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent.

Asarda jamiyat tuzilishi va ijtimoiy munosabatlarga oid terminlar ham uchraydi:

1. Podshoh – davlat boshlig‘i;
2. Xalq – omma;
3. Zolim – adolatsiz hokim;
4. Mazlum – zulm ko‘rgan shaxs;³

Bu terminlar orqali muallif adolatli jamiyat g‘oyasini ilgari suradi.

Badiiy-estetik terminlar

Asarning badiiy qimmatini oshiruvchi ayrim tasviriyl terminlar mavjud:

- Qissa – hikoya;
- Hikmat – donishmandona so‘z;
- Ibrat – o‘rnak;⁴

Ular asarning nasriyl uslubini boyitib, ta’sirchanligini kuchaytiradi.

Xulosa:

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Xulosa qilib aytganda, «Qissasi Rabg‘uziy» asaridagi terminlar tizimi o‘zbek adabiy tilining shakllanishida muhim o‘rin egallaydi. Diniyl, axloqiy va ijtimoiyl terminlarning uyg‘un qo‘llanilishi asarning nafaqat badiiy, balki lingvistik ahamiyatini ham oshirgan. Ushbu terminlar orqali Rabg‘uziy o‘z davrining dunyoqarashi va ma’naviy qadriyatlarini yorqin ifoda etgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rabg‘uziy, Nosiriddin. Qissasi Rabg‘uziy (Qisas ul-anbiyo). — Toshkent: Fan, 1991.
2. Karimov, N. O‘zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Rustamov, A. Qadimgi turkiyl adabiy til va uning manbalari. — Toshkent: Fan, 1982.

³ Rustamov A. Qadimgi turkiyl adabiy til masalalari. — Toshkent.

⁴ Rabg‘uziy. Qissasi Rabg‘uziy. — Toshkent.

4. Mallayev, N. O'zbek adabiyoti tarixi (I jild). — Toshkent: O'qituvchi, 1976.
5. Ergin, M. Orhun Abideleri. — Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2004.
6. Brockelmann, C. History of the Islamic Peoples. — London: Routledge, 2016.
7. Eckmann, J. Middle Turkic Glosses of the Qisas al-Anbiya. — Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.